

Abana'nın Doğusu:

HARITALARDAN SILİNEN KENTLER

(Ginolu-Ayandon-İstefan)

Eski çağlarda **Ginolu**, **İstefan**, **Abana** ve **İnebolu** öne çıkıyordu.

Bu kentler, yalnızca kıyılarımızın değil, **Paflagonya**'nın da önemli kentleri arasındaydı.

Robert Mayo, "**Antik Coğrafya ve Tarih**" ("A View of Ancient Geography and Ancient History", Filedefiya 1913) yapıtında, **Paflagonya**'nın 10 kenti arasına **İnebolu**, **Abana**, **Ginolu** ve **Istafan**'ı da koyar:

1- Amastris (**Amasra**), 2- Cyturus (**Gideros**), 3- Abonitichos (**İnebolu**), 4- Gangra (**Çankırı**), 5- Aeginetis (**Abana**), 6- Cinolis (**Ginolu**), 7- Stephane (**Istefan**), 8- Sinope (**Sinop**), 9- Germanicopolis (**Kastamonu**), 10- Pompeiopolis (**Taşköprü**) (s 99).

Henry Immanuel Schmidt de, "**Antik Coğrafya**" adlı yapıtında **Haciveli**'yi **Paflagonya**'nın en önemli 13 kenti arasında sayar(*).

*) Schmidt, "**Sinop**, İÖ 632 ve sonrasında, **Karadeniz**'in en büyük tecimsel kenti oldu" der. Filazof **Diyojen** ve Ozan **Diphilus**'un **Sinoplu** olması da **Schmidt**'i etkiler. **Schmidt**, **Sinop**'tan sonra saydığı "**en önemli**" 12 yer içine **İnebolu**, **Abana** ve **Ginolu**'yu da koyar: 1- Sesamus (**Amasra**), 2- Cyturus (**Gideros**), 3- Abonitichos (**İnebolu**), 4- Gangra (**Çankırı**), 5- Erythini (**Çakraz**), 6- Aegialus (Cide'nin 17 km doğusundaki Aydos Köyü-**Sakallı**), 7- Aeginetes (**Abana**), 8- Cimolis (**Ginolu**), 9- Pompeiopolis (**Taşköprü**), 10- Germanicopolis (**Kastamonu**), 11- Andrappa (**İskilip**) ve 12- Cratia (**Gerede**). ("An Introduction to Study of Ancient Geography", Londra 1861, s 219-220).

İstefan, **Ginolu**, **İnebolu** ve **Ayandon** zaman zaman **Abana**'nın ilçesi olmuşlardır. **Ayandon**'u özellikle bu nedenle önemsedik. Gerçekte **Ayandon**

ötekilerden yenidir.

William Smith, "**Yunan ve Roma Coğrafya Sözlüğü**"nde (A Dictionary of Greek and Roman Geography, Londra 1854) **Ginolu**'yu şöyle konumlar:

"Adı '**Kinla**' ya da '**Kinoğlu**' olan bu yer (Ginolu) aşağı yukarı **Kerempe** ile **Sinop** arasındadır. **Abulfeda**'ya göre burası '**Kinuli**'; **Yunan** coğrafyacılarına göre de '**Cinolis**' ya da '**Cimolis**'tir. **Marcian** ve

Arrian burayı **İnebolu**'nun doğusuna koyarlar, ama uzaklıkta anlaşılamazlar."

Smith, bu sözlükte **Anticinolis**'ten (Güllüsu) de söz eder:

"**Anticinolis**, **Ginolu**'dan 60 stadia(*) uzaklıktadır. Kıyı yolculuklarında gemiler ikisinde de demir atmak gereksinimi duyar" (sayfa 625).

*) **Stadia** (stade, stadium), 185 metrelik Roma ölçüsüdür. **Antik Çağ**'da uzaklıklar "**stadia**", "**pied**" (2964 mm), "**lieue**" (2223 m), "**paume**" (741 mm), "**mille**" (1442 m) gibi ölçülerle gösteriliyor. Günümüzdeki "**mile**"in (mil) kara mili 1609; deniz mili de 1852 m'dir.

J A Cramer, "**Küçük Asya**" (Asia Minor) yapıtında (Londra 1832) "**Anticinolis** (Güllüsu), belki de koyun (Ginolu Koyu) karşısında, 60 stadia uzaklıkta küçük bir limandır" der (sayfa 627). Cramer, **Ginolu** ile **Abana** arasının da 60 stadia olduğunu yazar.

"**Karşı Ginolu**" anlamına gelen **Antikinolis**'in bugünkü adı **Güllüsu**'dur. **Çatalzeytin** ile **Türkeli** arasındaki bu yer kimi kaynaklarda "**Mineo**" olarak geçer. Bugün, **Türkeli**'nin **Oymakaya Köyü**'ne bağlıdır. **Abana** (Aeginetes) ve "**Antikinolis**"in, **Ginolu**'ya (Cinolis) uzaklıkları eşittir (60 stades).

Ginolu, **Kerempe** ile **Sinop**'un ve **Abana** ile **Türkeli**'nin de ortasındadır.

Ezine Çayı da **Ginolu** ile **İnebolu**'nun ortasındadır.

Thomas Falconer:

"**İnebolu**'dan **Ezine Çayı** 150 stadia; **Ezine Çayı**'ndan **Ginolu** 150 stadia'dır"(*)

*) From Cinolis to the river Aeginetis 150 stadia. From the river Aeginetis to Cinolis 150 stadia (Arrian's voyage round the Euxine Sea, Londra 1805, s 67).

De J Correard'ın "**Karadeniz**" (Dans La Mer Noire) yapıtındaki (Paris, 1854) **Türkeli-Ginolu-Abana-İnebolu** uzaklıkları mil olarak şöyle (sayfa 309-310):

Aghios-Antonios (Ayandon-Türkeli)-**Kinoglou** (Ginolu) 8

Kinoglou (Ginolu) **Apana** (Abana) 8

Anapa*(Abana)-**Niopoli** (İnebolu) 11,5

*) "**Apana**"nın burada "**Anapa**" olarak yazılmasını, kendilerine başvurduğumuz **Fransız** ve **Fransızca** bilen kişiler, yanlışlıkla "**Apana**" yerine yazılmış olduğunu düşündü. Bu "terslik"i (**Apana-Anapa karışıklığı**) birkaç yerde daha gördük: Bir bisikletli gezgin, 12 Eylül 2006 tarihli günlüğünde **Karadeniz**'de, **Azak Denizi** girişi sağ aşağısında turistik bir **Apana** kentinden söz ediyor: "**Apana** kentinin içinde bisikletle giderken, buranın **Rus** halkı için büyük bir turistik karargah (üs-base) olduğunu farkettim. Gerçekten de öyle..." (<http://userpage.fu-berlin.de/~tillheld/Caucasus/CaucasusTextonly.htm>). Bu İngilizce

günlükte geçen **Apana** kentinin yerini Batı haritalarında "**Anapa**" olarak bulduk (günlükte üç kez Apana sözcüğü geçmesine karşın Anapa hiç yok).

Gareth Collins, 2. Dünya Savaşı'nda Karadeniz'deki Alman "Kafkasya Deniz Komutanlığı" merkezinin Ağustos 1942'de Maikop, Eylül-Ekim 1942'de **Anapa**... olduğunu belirtir. Yazar bu yazısında bu kente (**Anapa**) ikinci değinişinde "**Apana**" der: "Novorossisk ve **Apana** 8 Ekim 1943'te kuşatıldı..." (www.axishistory.com)

Osmanlı Arşivleri'nde(*) de bu kentin adı **Anapa**'dır. Ama 24 7 1827 (29 12 1242 H) tarihli **Osmanlı Arşivi**'nde sanıyoruz **Trabzon**'un bir ilçesi olan bu kent için hem **Anapa**, hem de **Apana** sözcüğü kullanılmış (kale için **Anapa**; kent için **Apana** olmalı): "**Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hasan Paşa**'nın muhafazasına memur olduğu kaleler ve mevakii sairenin takviye ve inşaatına dair vukubulan iş'arından bahisle bu babda müşarün-ileyhe ne yolda talimat verileceğine ve **Şatırzade Osman Ağa**'ya mirmiranlıkla **Apana Kaymakamlığı** tevcih edilerek **Hasan Paşa**'nın **Trabzon**'a avdetine dair" (Dosya 475, Gömlek 23307, Fon Kodu HAT). Son bilgi: Bu kentin **Rusça** yazılışının **Rusça** okunuşu "**Anapa**"dır.

Bu çalışmamızda çok geçecek olan "**Osmanlı Arşivleri**"nin tam adı "**TC Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü**"ne bağlı "**Osmanlı Arşivi Katalogları**"dır. "**Cumhuriyet Arşivi**" de bu kuruluşa bağlıdır. "**Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı**" **İstanbul**'da; "**Cumhuriyet Arşivleri**" de **Ankara**'dadır. Bu arşivlerden vereceğimiz alıntılarda "**Osmanlı Arşivi**", "**Cumhuriyet Arşivi**" ya da yalnızca "**arşiv**" ve "**arşivler**" sözcüklerini kullanacağız. Hem **miladi** hem de **hicri** tarihleri vermemizin nedeni şu: Miladi tarihleri biz çevirdik. Bir yanlışlık olursa **Hicri tarihler doğrudur**.

8 Aralık 1888 (04 04 1306 H) tarihli **Osmanlı Arşivi**'nde bir **Apana**'ya daha rastladık: Arşivde, **Aynoroz Yarımadası**'ndaki (Athos-Yunanistan) **Apana Manastırı**'ndan söz ediliyor: "**Aynaroz Adası** zabıta kuvvetlerinin yetersizliğine binaen **Lavra, Ayapavli ve Apana** manastırları iskelelerine birer polis memuru tayiniyle, bunların senelik tahsisatlarının umum tahsisata ilavesi hususunda **Zabtiye Nezareti** mütalaasının beyanı."

Ahmet Gökoğlu, Güllüsu, Ginolu, Hacıveli ve İstefan kalelerini şöyle anlatır (Paflagonya, Kastamonu 1952):

GÜLLÜSU: "Kale, **Abana-Çatalzeytin** Nahiyesi'nin karadan bir saat doğusunda, denizin kenarında ve **Coray Köyü** arazisi dahilinde, yüksekliği 15 m tahmin olunan tabii bir kayadan ibarettir. Tepesi keskincedir. Batısında parça parça kayalar vardır. Burada küçük bir liman bulunmaktadır. Eski zamanlardan beri insanlar küçük gemilerini bu

limana çektikleri için, tabii kayadan faydalananarak, orasını iskan yeri yapmışlar ve kendilerini korumuşlardır” (s 160-161).

GİNOLU: “**Çatalzeytin**’in bir saat batısında olan bu kale, batıdan doğuya doğru denizin içine uzayan ve tahminen boyu 130; eni 39 m’yi bulan ve **Sürtüven Burnu** denilen tabii bir tepenin üzerine yapılmıştır. Kuzeyi tahminen 15 m yüksekliğinde dik kayalar halinde denize inmektedir. Diğer tarafları zayıf olduğundan sun’i sur ve burçlarla takviye olunmuştur. Bugünkü sur artıkları güney ve batı taraflarında bulunmaktadır. Kalenin ortasında moloz taşından harçla yapılmış bir su mahzeni bulunmaktadır. Bunun doğusunda ayrıca bir de bina enkazı vardır. Burası **MÖ 4. yy**’da meskûn ise de bugün ayakta duran kale, bir **Osmanlı** eseridir” (s 161).

HACİVELİ: “**Abana**’nın bir saat doğusundaki **Hacıveli Köyü**’nde bulunan kale, denizin içine doğru uzanmış tabii bir kayadan ibarettir. Üç tarafı deniz; yalnız bir yanından kara ile bitişmektedir. Vaktiyle etrafında moloz taşından harçla yapılmış duvarlar olduğu bugünkü artıklarından anlaşılmaktadır. Buranın batısında küçük bir liman vardır. Zaten kale, bu limanı korumak için tesis olunmuştur” (s 161).

İSTEFAN: “Burası, bugünkü **Ayancık**’ın batısında ve **İstifan Burnu**’nun güneydoğusunda bulunmaktadır. Üç tarafı tepe, bir yanı da denizdir. Eski iskân yeri **İstifan Burnu** ile bu tepeler arasındaki küçük limanın kenarında bulunuyordu. En geç **MÖ 6. yy**’da kurulmuştur (...). **Osmanlılar** çağında bu eski iskân yerinin yakınında **Ayancık** inkişaf ediyor ve 1312 Hicri (1895) yılına kadar da **İstifan** adını muhafaza ediyor. **İstifan** 1284 (1868) teşkilatına kadar **Kastamonu**’ya tabi bir kadılık iken, aynı tarihte ilçe olarak **Sinop**’a bağlanıyor” (s 19).

Bilge Umar’dan **Ginolu**:

“Yarımadadaki (Ginolu) **İlkçağ** ve **Ortaçağ** kentciği surlarla çevrili idi. Kısıtla, surların anıtsal propylon’lu (ön kapı) bir girişi vardı. **İlkçağ** surlarından ve propylon’dan şimdi temel üstünde görünür parça kalmamıştır. Kent alanında toprak düzeyi çok bol tarihsel keramik kırığıyla karışık ise de, orada görülen kalıntılar yalnız **Geç Bizans Çağı**’nda yarımada kentini çeviren toplama taşla örülmüş zevksiz bir sur duvarının parçaları ve böylece çevrili bölümün orta yerinde, yine aynı çağdan, aynı teknikle yapılmış kare planlı küçük bir yapının temel üstü bölümüdür. Yapı, içi girilmez bir çalılıkla örtülü bulunduğundan, içinde inceleme yapılamıyor. Burada, sur dışı nekropolis’te **İÖ 6. Yüzyıl** yapıtı arkhaisk bir mezar stel’i bulunmuştur” (Paphlagonia, İstanbul, s 21)

Yard. Doç. Dr. **Erdal Eser**’den **Ginolu**:

“...Bölge tarihçesine bakıldığında **9. Yüzyıl**’la birlikte, **Bizans İmparatorluğu**’nun **Anadolu**, **Akdeniz** ve **Karadeniz**’de toparlandığı anlaşılmaktadır. Bu yayılma siyaseti nedeniyle, yerleşmelerin güçlendirilmiş olması varsayımı ve bir **Bizans** depo görevlisine ait mühür

buluntusu, **11. Yüzyıl**'da yerleşimin canlı olması; fazla veri bulunmamakla birlikte **Kinolis Kalesi**'nin inşa tarihinin, **9-11. Yüzyıllar** olarak önerilmesini mümkün kılmaktadır (Ginolu, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2004, sayı: 2, s 181).

Erdal Eser, fotoğraf ve çizimlerle de desteklediği 23 sayfalık bu incelemesinde, araştırmacı **Ansgar Belke**'nin **Ginolu Kalesi**'nde **Santa Maria** adlı bir kilisenin varlığını ve **Ginolu**'da, depo sorumlusu (Horeiarios) adına kazınan bir mühürün **St Petersburg Hermitage Müzesi**'nde (ABD) bulunduğunu yazdığından da söz ediyor.

Araştırmacı **Esat Kaplan** (1973), **St Petersburg Türkiye Başkonsolosluğu** ve **St Petersburg Hermitage Müzesi**'yle yaptığı yazışmalar sonucu, bu mühüre ilişkin bilgiye 2015'te ulaştı. Kurşun mühürün ön yüzünde **Noel Baba**'nın, elinde **İncil**'le kabartma büstü (rolyef); arka yüzünde de "**Dominikos Oraiaros Kinoleos**" (Ginolu Tahıl Müdürü Dominikos) yazısının Yunancası var* (Çatalzeytin Mektubu Gazetesi, 31 Ağustos 2015).

*) **Esat Kaplan**, **11. Yy**'a ilişkin bu "**Tahıl Müdürü Dominikos**"a ilişkin bir mühür daha ortaya çıkardı: **İstanbul Arkeoloji Müzesi**'ndeki bu mühürü ilk kez **Paris Sorbonne Üniversitesi** Tarih Bölümü Öğretim Üyesi **Jean-Claude Cheynet** yayımladı. **Cheynet** araştırmasında, **10. Yy**'ın sonu ve **11. Yy**'da **Konstantinapolis**'in (İstanbul) "**Gıda Tedarik Zinciri**"ni anlatırken değindiği mühür, **St Petersburg Hermitage Müzesi**'ndeki mühürün bir benzeri (kopya).

Per Minas Bijişkyan'ın, "**Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası**" adlı yapıtından 1817'nin **Ayandon** ve **İstefan**'ı:

AYANDON: "**Ay Andon** namına eski bir kilise ve evler ihtiva eder. Buraya gemiler yalnız yazın yanaşabilir" (s 26).

İSTEFAN: "**Ayandon**'a on iki mil mesafededir. Buradaki burun kuzeye doğru uzanmış olduğundan, limanı emniyetli değildir. Yalnız bazen yazın gemi durabilir. Burada eski bir kale ve büyük bir **Rum** kilisesi gördüm. Kaleye, putperestlik zamanında da **İstefane** denilirdi ki, bu isim, banisinin adından neşetemiş olmalıdır" (s 26).

İstefan (Çaylıoğlu) ve **Ayandon** (Hamamlı) bugün köydür. **Ginolu** köy bile değildir. Muhtarlık **Konaklı**'dadır (Ginolu Camisi ile Konaklı Merkez Camisi arası karayoluyla 2.800 metredir!). **Antikinolis** (Güllüsü) de köy değildir. **Oymakaya** köyüne bağlıdır (Türkeli).

Osmanlı Arşivleri'nde **Ginolu** 1601, 1606, 1617, 1628, 1662, 1692, 1695, 1696, 1712, 1719, 1727, 1729(*), 1744, 1746, 1773, 1774, 1778, 1780, 1781, 1784, 1795, 1796, 1798, 1799, 1800, 1801, 1807, 1809, 1810, 1830, 1832, 1836, 1837, 1839, 1840, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1858, 1859(**), 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1873, 1881, 1883 ve 1886'da ilçedir.

*) Osmanlı Arşivi, 26 Temmuz 1729 (29 12 1141 H): "**Kastamonu'nun Kinetli** (Ginolu) kazasına tabi **Çatalzeytin İskelesi**'yle civarında camii olmadığından **Hacı Velizade Hacı Mustafa** tarafından bir camii bina etmesi için **İzn-i Hümayun** talebi."

) Osmanlı Arşivi, 26 Kasım 1859 (01 05 1276): "Sinop'un Ginolu Kazası** zaptiye neferlerinden **Köleoğlu Ali**'nin kaza müdürünün konağındaki sandıktan para çalarak konağı yakması sebebiyle müebbeden kürek cezasına çarptırıldığı."

Raif Bulut (Ginolu, 1934):

"**Osmanlı** burayı (Ginolu) ilçe yaptığı zaman, **Firistay** (Köklüce) da bucak yapılmış" (AG Nisan-Mayıs 1998).

Zeki Yılmaz (Çatalzeytin-Köklüce, 1939):

"Babaannemin Babası **Bahçıvan Reis Mehmet, İstanbul Küçüksu**'da ezan okurken, padişah **Beylerbeyi Sarayı**'ndan duyuyor ve 'Bana bu ezan okuyanı bulun!' diyor. **Reis Mehmet** 'müezzin' değil, 'bahçıvan'mış. Buluyorlar. Padişah **Reis Mehmet**'e bir kez daha ezan okuttuktan sonra, 'Dile benden ne dilersin?' diyor. O da **Firistay**'ın (Köklüce) bucak yapılmasını istiyor. Çevre köylerde cami yokken, bizim köyde cami varmış. **Hacıyüzbaşı Ahmet** (1839) yaptırmış" (özel söyleşi).

Mehmet Akman (Köklüce, 1929):

"Benim çocukluğumda **Firistay** (Köklüce) **Nahiye Müdürlüğü Konağı** duruyordu. Ahşaptı. 1940 öncesi yıkıldı" (özel söyleşi).

Kaynaklarda "**Ginolu**"nun **Geynolu, Cimolis, Cinolis, Kimolis, Kinetli, Kinla, Kinoğlu, Kinoli, Kinogly, Kenoli, Kinolis, Kinoles, Kinoly, Kinuli, Keynolu, Quinori, Quinoli...** olarak da yazıldığını gördük.

Tanzimat başlarında (1839 sonrası) ilimizin **Bolu**; ilçemizin de **Ginolu** olduğuna ilişkin bir belge var elimizde. H 1260-1261 (1844-1845) tarihli, bu "**Osmanlı Temettuat Defterleri**"nde, "**Bolu Eyaleti, Ginolu Kazası**"na bağlı kimi köylerin adı geçiyor: **Evraniyye** (Evrenye), **İlişi, Bayramgazi, Dağköyü, Sinciros** (Sarıçiçek), **Yemeni, Mamlay** (Kavakören) ve **Çatalzeytin**(*) "divan"ları (köy). Temettuat'ın yaklaşık anlamı "vergi toplamak"tır.

*) **Maliye Nezareti Temettuat Defterleri Katoloğu**, cilt 2'de de şöyle deniliyor: "**Ginolu Kazası, Yemeni, Çatalzeytin ve Mamlay** divanlarında mukim **İslam** ahalinin emlak, arazi ve temettuatını mübeyyin defter " (s

68, genel sıra 3741). **Said Öztürk** de (Türkiye’de Temattuat Çalışmaları), Hicri **1260-61**’de (1844-45) **İnebolu, Ginolu, Ayandon ve İstafan, Bolu Eyaleti**’nin (Kastamonu Sancağı) ilçeleri olduğunu vurguluyor (Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Türk İktisat Tarihi 2003, Cilt 1 Sayı 1).

Çatalzeytin, Akçay’ın getirdiği kum-çakıl-kilin deniz kıyısında bir düzlük oluşturmasıyla büyümeye başlar. **Ginolu**’nun; **Ginolu**’nun bucağı olan **Köklüce**’nin (Firistay) ve tecimsel alanda büyümüş **Kavakören**’in (Mamlay) önüne geçer (büyür).

Osmanlı Arşivleri’nde 1892’de **Çatalzeytin**’in bucaklık (müdürlük) yapılması istenir.

1 Aralık 1892 (11 05 1310 H):

“**İnebolu Kazası**’na bağlı **Çatalzeytin Karyesi**’nin büyüklüğü ve mükemmel bir iskelesi bulunması hasebiyle bir **müdürlük** teşkiliyle masrafları kendilerince karşılanmak üzere bir **telgraf** ve **postahane** ve **Rüşdiye** mektebi açılması.”

31 10 1893 (20 04 1311 H):

“**İnebolu Kazası**’na tabi **Çatalzeytin Karyesi** ahalisinin, köylerinin **nahiyeye** çevrilmesi, mektep, telgraf ve posta merkezi inşa edilmesi yolundaki taleplerinin **Kastamonu Vilayeti**’ne havalesi.

Osmanlı Arşivi 18 Mart 1909 (25 01 1327 H):

“**Kastamonu**’nun **Çatalzeytin Nahiyesi**’nin kazaya tahviline lüzum olmadığı gibi **Kenpoli Karyesi**’nde (Ginolu) de liman inşasının uygun bulunmadığı ve **Çatalzeytin** ile civar ormanlarından imtiyaz suretiyle kereste imali için bir muamele-i resmiye olmadığının **İnebolu Kazası Meclis-i İdaresi**’nden gelen mazbatada bildirildiği.” Buradaki “**Kenpoli**” “**Ginolu**”dur.

5 Mayıs 1909’da (14 04 1327 H) **Çatalzeytin** “köy”dür.

10 Aralık 1910 (07 12 1328 H):

“**İnebolu**’nun **Ayazmad (?)** ve **Küre** nahiyelerinin kaza, **Çatalzeytin** ve **Evreniyye Keşrek** köylerinin nahiye haline getirilmesi hakkındaki talep ve gönderilen haritanın inceleneceği.”

Cemil Polatsoy’un (**Abana** Kaymakamı 1945-1948) yazdığı bir “rapor”da (Varol Yazgan’dan alındı) “1327’de (1909) **Çatalzeytin**, etrafındaki 23 köy ile birleşerek **Abana Bucağı**’ndan ayrılarak yeni bir bucak olmuş ve **İnebolu**’ya bağlanmıştır” diyor.

Nurettin Peker (1892) de “24 köyle 1911’de **Çatalzeytin Bucağı** kurulmuştur” diyor (**Abana Gazetesi**, 15 Nisan 1978).

Cemil Polatsoy ve **Nurettin Peker**’in yukardaki görüşlerini doğrulayan bir belgeye rastlamadık (1909’la 1914 arasında **Çatalzeytin** “köy”dür).

Çatalzeytin 1914’te “bucak” olur.

2 Mayıs 1914 (06 06 1332 H):

“İnebolu Kazası’nın, Çatalzeytin Köyü’nde ve Ayancık Kazası’nda Ayandan ismiyle nahiye teşkili.”

7 Kasım 1914 (18 12 1332 H):

“Yeni teşkil olunan Gerze kazası ile Çatalzeytin ve Ayandon nahiyeleri için istenen İdare-i Umumiye-i Vilayat, Sulh Hakimleri, Belediye ve Damga Kanunları ile iki cilt düsturun gönderildiği, bedelinin irsali halinde diğer ciltlerinin de gönderileceği.”

Ayandon, Türkeli’nin 2 km kadar güneyindeki bugünkü Hamamlı köyüdür. Türkeli Çayı’nın (Ayarın Deresi) kıyısındadır.

Osmanlı arşivlerinde **Ayandon**’da 1850 ve 1960’larda da birçok geminin yapıldığı yazılı(*). Bundan, 1860’larda bile **Ayandon**’un deniz kıyısında olduğu anlamını çıkarıyoruz. Demek ki o zaman, bugünkü **Türkeli**’den **Ayandon**’a dek, uzunluğu en az 2 km’ye varan bir ‘koy’ vardı. **Türkeli**, bu koyun dolup, üzerinde yaşanılacak bir düzlük oluşunca hızla büyümeye başlar.

*) **9 Mart 1860** (15 08 1276 H) tarihli **Osmanlı Arşivi** şöyle der: “**Abanalı Hacı Hasan Oğlu Hacı Mustafa Kaptan**’ın kullandığı **Ayandon**’da inşa olunan gemiye sened-i bahrî verilmesi” (Dosya No:151, Gömlek No:12 Fon Kodu: A.}DVN).

Ayandon’da oldukça eski bir cami (1827) ve bugün kullanılmayan çok eski bir hamam var (bugünkü **Hamamlı** adını bu hamamdan aldığı anlaşılıyor).

Bugünkü **Türkeli**’nin bulunduğu yer eski haritalarda “**Antonios Burnu**”dur. Daha yeni haritalarda “**Ayandon Burnu**” olarak geçer. Osmanlı’daki adı **Yarna**’dır. Bucaklıkla beraber “**Gemiyanı**” adını alır. **Gemiyanı** adı, burada gemi yapıldığından değil, kıyıda batık bir gemi bulunduğu için verilmiştir.

1922’de **TBMM** kararıyla **Ayandon** adının **Türkçe** olmaması nedeniyle bucaklık **Türkeli**’ye kaldırıldı.

8 Mayıs 1935’te bucaklığın **Helaldı**’ya (Güzelkent) kaldırılması kararı çıktı:

“**Ayancık Kazası**’na bağlı **Türkeli Nahiyesi** merkezinin **Gemiyanı Köyü**’nden **Helaldı Köyü**’ne nakli” (Cumhuriyet Arşivi, Sayı 11317).

10 gün sonra **Gemiyanı**’nın bucaklığının kalkmaması kararı çıktı (**Helaldı**’nın bucaklık kararı da kaldırılmış olmalıdır).

Cumhuriyet Arşivi 18 Mayıs 1935:

“**Sinop**’un **Ayancık İlçesine** bağlı **Gemiyanı** köyünün nahiye merkezi olarak kalması.”

Bu arada 1940’ta **Güzelkent** (Helaldı) yeniden “**bucak**” olarak karşımıza çıkıyor.

Cumhuriyet Arşivi 13 Aralık 1940:

“**Sinop ili Türkeli Nahiye Merkezi**’nin, **Helealdı** köyünden **Gemiyanı** köyüne nakli.”

Sinop 1973 İl Yıllığı'na göre o yıl (1973) **Helaldı** (Güzelkent) bucaktır:

"**Helaldı Bucağı**'ndaki kereste fabrikası, yörenin yegane ekonomik gücüdür" (s 57).

Birçok kaynak, **Helaldı Bucağı**'nın 9 köyü olduğunu yazıyor: **Yusuflu, Direkli, Düzköy, Karabey, Akçabük, Taşgüney, Kayabaşı, Ayaz ve Keşköy**.

Güzelkent'in (Helaldı) bir de ilçeliği var.

Cumhuriyet Arşivi, 1 Nisan 1959:

"**Sinop**'un **Helaldı İlçesi**'ne bağlı **Gürey, Hümer ve Tenetür** köylerinin **Ayancık** ilçesine bağlanması."

İstatistik Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı **1965 ve 1985 Genel Nüfus Sayımı**'nda "**Helaldı Bucağı**" ve köylerinde oturanların sayıları görülebiliyor.

Ama, **Güzelkent** ve dolayında görüştüğümüz yaşlı kişilerden hiçbiri, buranın geçmişte bucak ya da ilçe olduğunu bilmiyor!

Güzelkent'in (Helaldı) "**Antik Çağ**"daki adı, hiçbir kaynakta belirtilmemesine karşın, bizce **Colussa**'dır (Colossa).

Colussa (Güzelkent), Antik Çağ başlarında **İnebolu**'dan da öndedir. Kimi kaynaklarda **Kerempe** ile **İnceburun** arasındaki en önemli üç kent **Ginolu, Güzelkent** ve **İstefan**'dır (Cinolu, Colussa ve Stephane).

Par Arrien, "**Karadeniz'de Uzun Bir Deniz Gezisi**" (Le Priple De La Mer Noire) adlı yapıtında (Paris, 1860), **Kerempe** ile **İstefan** arasında yalnızca iki kent sayar: **Ginolu** ve **Güzelkent** (Helaldı). Daha sonra bu kenlerin arasına şunları da koyar: **İlyasbey, Doğanyurt, Özlüce, İnebolu, Abana** ve **Güllüsu**. Bu kentlerin kitaptaki yazılışları şöyle: Birinci sıralama: "**Carambis, Cinolis, Colussa ve Stéphane**" (s 404). İkinci sıralama: "**Callistratia; Zéphyrium; Garium; Aboni-Teichos; Aeginètes; Cinolis; Anticinolis; Colussa; Stéphane**" (s 409).

Antik Çağ başlarında **Güzelkent** (Colussa) öndedir. Daha sonra **Güllüsu** (Anticinolis) öndedir. Sonrasında **Ayandon** ve en sonra da **Türkeli** öne çıkar. **Güzelkent** ve **Güllüsu Türkeli**'ne 4'er km; bugünkü adı **Hamamlı** olan **Ayandon** da 3 km uzaklıktadır.

Burada, **Güllüsu** ile **Türkeli** arasındaki **Gündoğdu Köyü**'nden (Kirkoz) de söz etmek gerekecek: **Türkeli**'nin 2 km batısındaki **Gündoğdu Köyü** (Kirkoz), 1940'larda tecimsel yaşamda **Türkeli**'den öndedir. 1946'da İlk deniz motorunu (motorlu deniz taşıtı) ve yumurta tüccarlarını **Türkeli**'den önce **Kirkozaltı**'nda (**Gündoğdu**) görüyoruz.

Murat Akın (Sarı Murat, Türkeli, 1947):

"Ben **Turhan Köyü**'ndenim. Babamlar alışverişe **Ayandon** ve **Türkeli** üzerinden **Kirkozaltı**'na (Gündoğdu) gidermiş. Tuz, gaz, şeker, kumaş, kapı kilidi gibi gereksinimleri oradan karşılarılarmış. Benim

çocukluğumda bile **Kirkozaltı** canlılığını koruyordu. Babamla **Kirkozaltı**'na alışverişe gittiğim var. **Kirkozaltı, Türkeli**'den büyüktü" (özel söyleşi).

Ali Demircan (Türkeli 1959):

"Benim çocukluğumda **Ayandon**'da (Hamamlı) **1 manifaturacı, 5 kahve** ve **5 bakkal** vardı. Bugün **1 kahve ile 1 bakkal** var" (özel söyleşi).

Osmanlı Arşivleri'ne göre **Ayandon** 1396'da buçak; 1530 ve 1566'da ilçe; 1571'de buçak; 1584 ve 1679'da ilçe; 1692, 1699, 1700, 1703 ve 1704'te buçak; 1707 ve 1709'da ilçe; 1709'da buçak; 1722 ve 1724'te ilçe; 1726, 1728, 1733 ve 1739'da buçak; 1744'te ilçe; 1754, 1755 ve 1756'da buçak; 1756'da ilçe; 1758, 1759, 1765, 1767, 1769, 1772, 1774 ve 1777'de buçak; 1780'de ilçe; 1780, 1781, 1783 ve 1785'te buçak; 1792'de ilçe; 1793, 1794 ve 1820'de buçak; 1815, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834 ve 1835'te ilçe; 1835'te buçak; 1838'de ilçe; 1839, 1840, 1841, 1843, 1844 ve 1845'te ilçe; 1845'te buçak; 1846, 1848, 1849, 1850, 1851, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859 ve 1860'ta ilçe; 1860'ta buçak; 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1866, 1867, 1868 ve 1884'te ilçe; 1897, 1914, 1915, 1916 ve 1918'de buçaktır (kimi yıllarda hem buçak, hem ilçe görünüyor).

Türkeli 1957'de ilçe oldu.

Osmanlı Arşivleri'ne göre **İstefan** 1723, 1767, 1787, 1791, 1801, 1815, 1816, 1818, 1819, 1839, 1849, 1840, 1844, 1845, 1849, 1850'li yıllar, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1873, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890 v 1891'de ilçedir.

Zeliha Ay Kurumlar (Kastamonu 1982) ve **Neslihan Aral**'ın (1980 Nevşehir) **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi** (2006) olan "**Kastamonu Şer'iyye Sicili** (H 1210-1211=1795-96)" çalışmalarında **İstefan**'ın adı "**Sahil**", "**Nefs-i Sahil, Nâm-ı Diğer İstefan**" ve "**Kaza-i Sahil, Nam-ı Diğer Estegan**" olarak geçiyor. Daha çok vergileri içeren bu iki araştırmaya göre 1795-96'da **Kastamonu Sancağı**'daki ilçeler ("Sicilde Adı Geçen Kastamonu'ya Bağlı" Kazalar): **Akbörk, Akyaka, Anapa, Araç, Asurek, Ayandon, Azdavay, Bornat, Boyabat, Boyalı, Çaklı, Çanlı, Çegane, Çekline, Cide, Daday, Devrekâni, Dünkan, Durağan, Eflani, Gerze (Gereze), Ginolu, Girne, Gökçeagaç, Göl, Göni, Gün Hadid, Hanlı, Hoşalay, İnebolu, İstefan, Keçonos, Kızılbel, Küre-I Cedid, Küre-I Hadid, Küre-i Nühas, Mergüze (İhsanğazi), Sahil, Saray (Zaray), Sinop, Sirt** (Sart = "İğdir" olabilir), **Süzey, Sorgun, Taşköprü, Tongan, Viranşehir, Yörükân-ı Araç** (Araç), **Zaray, Zarı ve Zerkana**. Bu ilçeler arasında adını hiç duymadığımız yerler var. Ayrıca bugün bir **Rus** kenti olan (o dönemde **Trabzon**'un bir ilçesi sandığımız) **Karadeniz** kıyısındaki **Anapa** da **Kastamonu**'nun ilçesi olarak gösterilmiş (**Anapa'ya ilişkin bir dipnot önceki sayfalarımızda da var**). Bu araştırmada **Anapa Kalesi** için

Kastamonu'dan "amele asker", kereste ve kömür yolları gibi konularda 11 sayfada **Anapa** adı geçiyor.

Osmanlı Arşivi 15 Mart 1839'da (29 12 1254 H) **Ayancık** ilçe görülüyor:

"**Ayancık Kazası**'nın altı aylık tahsilat ve sarfiyatını mübeyyin defter."

Ama, "**O Ayancık**"ın "**Bu Ayancık**" olmadığını sanıyoruz.

Osmanlı Arşivi 31 Ekim 1843 (7 10 1259 H):

"**Hüdavendigâr Sancağı**'nda bulunan **Ayancık Kazası** ilerigelenlerine isabet eden masârifat akçesinin tevzi ve istihsali hususunda emirname-i sami gönderilip gönderilmediğinin kimsenin malumu olmadığına dair Mehmed Arif'in yazısı."

Buradaki "**Hüdavendigâr**" "**Bursa**"dır. **Bursa**'da bir "**Ayancık Kazası**" var. **Bandırma**'da (Balıkesir) da bir "**Ayancık Nahiyesi**"ne rastladık (bu ikisi tek bir yer olabilir).

1850, 1853, 1865 ve 1867'de de **Ayancık** ilçe görülüyor. Bu "ilçe **Ayancıklar**" da büyük olasılıkla **Bursa**'daki **Ayancık**'tır.

Arşivlere göre **Ayancık** 1881'de **İstefan İlçesi**'nin merkezidir(*).

*) **Osmanlı Arşivi, 27 Ekim 1881** (3 12 1298 H): "**Kastamonu**'ya tabi **İstefan Kazası**'nın merkezi olan **Ayancık**'ta deniz kenarında bulunan boş arazi üzerine bina inşasına ruhsat verilmesi."

1882'de ilçe merkezi yine **İstefan**'a geçer.

1884'te **Ayancık** bucaktır (ilçe Ayandon). **İstefan**'ın ilçeliğinin bir süre için kaldırıldığı anlaşılıyor(*).

*) **Osmanlı Arşivi, 11 Mart 1884** (13 05 1301): "**Ayandon Kazası**'na bağlı **Ayancık Nahiyesi Rum Ahalisi** için bir kilise inşası."

10 Ağustos 1887'de (20 11 1304 H) **Ayancık, İstefan İlçesi**'nin merkezidir:

"**Sinob Sancağı**'nda **İstefan** Kazası Merkezi olan **Ayancık İskeleyi**'nde ahaliden mürekkeb bir şirket akdiyle bir çeşme ve bir hamam inşasına dair tahrira."

26 Aralık 1889'da (03 05 1307 H) "**Sinob Sancağı**'na muzaf **Estefan** kazasının **Ayancık** namıyla yadı" (anılması) kararı çıkıyor.

15 Mart 1891 (4 08 1308 H):

"**Brana** ve **Sinop**'a bağlı **Ayancık Kazası**'ndaki tabur merkezlerinde **telgraf şubesi** tesisi."

1893'te **Ayancık**'ta polis **düzeni** de kurulur. O yıl (1893) **Ayancık**'ın en az 19 köyünde **ilkokul** vardır.

Osmanlı Arşivi 1 Ekim 1893 (20 03 1311 H):

"**Kastamonu Vilayeti Ayancık Kazası** dahilinde ondokuz köyde açılan mekteb-i ibtidaiyelere tayin olunan muallimlerin isim cetvelinin takdimi."

1905'te **İstefan**'ın bir ilçeliği var:

”Aslen **İstefan Kazası**’nın **Ayancık Nahiyesi**’nde kayıtlı olup **Dersaadet**’de **Şeyh Ferhad Mahallesi**’nde naklen Sakine Gülendâ Hanım’ın tezkire-i **Osmaniyesi**’nde yanlış yazılan isminin tashihi. 18 07 1905 (H-15-05-1323)

1937’de **Ayancık**’ta **elektrik düzeni** kurulur ve 30 Ağustos’ta açılışı yapılır (Cumhuriyet Arşivi).

Sinop’un **Kastamonu**’nun sancağı olduğu dönemlerde ilçe olan **İstefan, Ayandon, Ginolu, Abana ve Evrenye Sinop Sancağı**’na bağlıdır (”köy” ya da ”bucak” olarak son üç’ü 1869 ve sonrasında **İnebolu**’ya).

İstefan (Çaylıoğlu) bugün aşevi, otel-pansiyon gibi hiçbir kuruluşu olmayan, **Ayancık**’a 12 km’lik karayoluyla bağlı, büyük limanlı bir köydür.

Ginolu, Ayandon ve İstefan. Bu kentlerin yazgısı bir:

Yakınlarındaki akarsuların ağızları bir zamanlar koy’du (körfez). Bu koyların zamanla dolması ve deniz kıyısında daha iyi yaşanılabilecek birer düzlük oluşması nedeniyle **Çatalzeytin, Türkeli** ve **Ayancık** öne çıkarak bu eski kentler haritalardan silindi.